

Udstillingen Polarrejsen – fra Grønland til Stillehavet Tale ved åbningen på Moesgård Museum 25. juni 2009

af forfatter, dr.phil. Niels Barfoed

Jeg sad engang og førte dagbog i midnatssolen i Qaanaaq uden for det gamle alderdomshjem, hvor jeg havde lånt et værelse – da en ung mand kom forbi i gruset ude på vejen med sin dåseøl i hånden og standsede og spurgte, om jeg tegnede.

Næh, det gjorde jeg jo ikke, men vi faldt i snak. Og han talte påfaldende godt dansk. Så godt, at jeg blev nødt til at spørge ham om, hvor han var født.

– Født? svarede han, kan du se den gule gavl derovre? Det er sygehuset – dér er jeg født.

Det var meget lærerigt – som møder mellem grønlandere og danskere stadig kan være det. Man får ikke blot noget vide om den anden, men som bekendt også noget om sig selv, om sin mere eller mere relevante bagage, også den, man ikke vidste, man havde med.

Der har været mange slags møder i forbindelse med vores europæiske foretagsomhed oppe i polarområdet gennem tiderne. Mødet mellem den omvendte og hedningen, mellem embedsmanden og nomaden, mellem de ulige parter i tuskhandlen og mødet mellem ekspeditionen og stammen. Og senere polarfor-

skere har, ud fra nye ideer, undersøgt de gamle forskningsresultater, deres formål, resultater og historie. Nye ekspeditioner sætter afsted i gamle slædespor. Møder er det alt sammen.

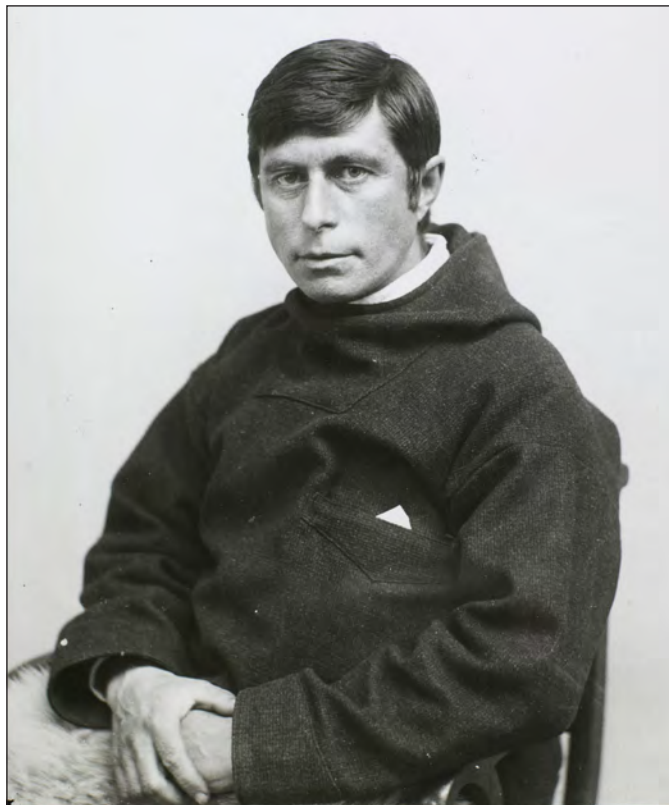
Jeg vil gerne dvæle ved Knud Rasmussens rejse til samerne – eller lapperne, som han kaldte dem. Han mødte dem før polareskimoerne. Besøget var generalprøven på den livslange, systematiske fordybelse i polareskimoerne, der fulgte.

Det var et grelt og forstemmende møde – der viste, hvor galt det kunne gå, når kultur og civilisation støder sammen, og hvor Knud Rasmussen tog de sorger på forskud, der ventede i Nordgrønland. Men Lapland var også en gave til eventyreren og den opsøgende – og det blev ikke mindst anledningen til Knud Rasmussens første lykkelige udfoldelse som forfatter.

Allerede på den allerførste side af *Lapland* maler Knud Rasmussen et sceneri, der i ét greb og i ét billede samler grundsituationen for hans senere virksomhed i ét anskueligt billede.

En same-ven og han selv er, glade og fro, på vej på ski gennem et paradisisk uberørt snelandskab og når omsider til en bakkekam. Da de har besteg den, befinder de sig med ét på en skelsættende grænse – foran dem ligger malmværket – en larmende by af jernbaner og dressiner, elværker, hvæsende kæmpemaskiner og ”glødelamper som strålende glorier om fjæld og by...” De, lappen og han, befinder sig på grænsen mellem evigheden og tiden. Mellem i sig selv hvilende natur og grådig og destruktiv menneskelig aktivitet. Med

*Polarforskeren og forfatteren
Knud Rasmussen (1879-
1933) (Det Kongelige
Bibliotek).*

to ord: mellem det oprindelige og det moderne.

Bogen er én lang dødsdom over samerne. En lang deterministisk demonstration af, at uskyld står for fald. Vi, de moderne menesker, er ikke blot vidne til, men selv motorer i en kulturs undergang. Indtil fornylig havde den nomadiske kultur været dikteret af ét eneste formål – ikke, som man skulle tro, at rejse efter føden – nej, siger Knud Rasmussen, den havde været drevet af at søge fristeder, hvor der er fred til at leve uberørt, uden kontakt med andre, i pagt med uforanderlige love. Det var hidtil

lykkedes. Men nu var de nået til verdenshavet og var trængt op i en krog. Som Knud Rasmussen skriver om lappen: ”Tilbage havde han kun sine Guder. Og dem tog missionærerne”.

I Lapland mødtes og mødes de norske, svenske og finske rigsgrænser, og jo flere restriktioner, de udstyredes med, jo mere umuligt blev det for lapperne at holde rener, der jo ingen grænser kender. Det er et dramatisk og uforglemmeligt højdepunkt i bogen, hvor Knud Rasmussen skildrer en tilfangetagen, sultende og desperat renhjord, der er beslaglagt – og nu skal tvangsauktioneres.

Der er ikke noget håb. Enten går samerne til grunde, eller de bliver integreret, eller med hans eget ord: ”bondeficeret”. Og den ene død kan være lige så slem som den anden.

Den fatale udsigtsløshed, Knud Rasmussen betænker dette folk med, hænger sammen med den idealisering, han gør dem til genstand for. Lapperne er for Knud Rasmussen et folk, som har taget de magiske nordlys, der flyver over himlen, ind i sig og derfor rummer gåder, ligesom nordlysene rummer deres gåde. Det er klart: Et sådant folk er ikke af denne verden. De er skabt til undergang. Og af Knud Rasmussens fantasi.

Overfor dem stiller han ”dem derhjemme”. Dem derhjemme, det er københavnerne. ”De minder mig om Eremitkrebsen i Havet. Den lever det første og det korteste Stadium af sit Liv frit om paa Æventyr i det store dybe Hav. Men naar den har naaet en vis Grad i sin Udvikling, overvældes den af Fornuft, fælder bitre Taarer over sin vilde Ungdom og giver sig pludselig til at bygge Hus og sætte Bo. Og den graver sig dybt ned i Sandet og henlever der et daadløst Fangeliv, indtil den en Dag dør

Fra Knud Rasmussens bog *Lapland*, 1907, illustreret af bl.a. Harald Moltke. Vignet til kapitlet ”Konfirmationsdage” (Det Kongelige Bibliotek).

Laplands anden illustrator, Alex. Langlet, illustrerer kapitlet ”Forår” (Det Kongelige Bibliotek).

af Ælde og Samvittighedsnag.”

Så tager forfatteren sig i det, holder en tænkepause og fortsætter med et bredt smil:

”Men de derhjemme kan ikke engang lignedes ved Eremitkrebsen, thi hvor mange af dem har haft Ungdom, der er værd at græmme sig over?”

Sådanne eksistentielle kontraster, ladede med livsmod og sarkasme, er motoren i Knud Rasmussens bog. Og nok ændrer denne motor sig, men sådan som den lød i ungdommen, for eksempel i denne bog om Lapland, findes altid som et ekko siden.

Det er ikke etnografiske afhandlinger, Knud Rasmussen har med i rygsækken til Lapland, det er Dostojevskis *Forbrydelse og straf* – og formålet med rejsebogen er ikke blot at give samerne stemme. Formålet er ikke mindst gennem deres skæbne og med dem som symbol at besynges den umulige og dog ukuelige drøm om det uindskrænket frie og voldsomme liv, hinsides alle kendte love og forordninger. At lovprise vinter, opbrud, vidder, rejser og endeløse veje mod mødet derude i det ukendte – og ensomhed. Det er

2

Jukkasjervi 29. 06.

Lad denne Bog indlede
en ny Arbejdstid! og et
nyt Arbejde!

Men skal jeg sætte det
ind paa et arbejds heft
laab.

Lad Revueetatet ikke indbli.
v.

I den forløb jeg sammen med
Lindbohm Civilisationen.
kan fylgte med fra Livska
og vi overmalte sammen her.
Indpakket i Pelser og
Skind fortog vi Kvartieren
her til i den forklarede
Aften.

Det fris 25°

Her findes mange Lapper -
ikke i Bælt, men for
Vinteren indpakkede hos
Hjælpere! Bælt i den er paa

Knud Rasmussens dagbog fra rejsen til Lapland 1906 (Det Kongelige Bibliotek). Denne dagbog er i lighed med Knud Rasmussens dagbøger fra rejserne i Grønland tilgængelige via Det Kongelige Biblioteks hjemmeside.

både et eksistentielt og kunstnerisk projekt.

Der kom en tid, hvor mødet med nye mennesker ikke blot gav anledning til drøm og litteratur, men også til handling, hvor mødet kort sagt fik konsekvenser og blev forbundet med ansvar – den nye fase kan sammenfattes under én betegnelse: Thule! Dermed indtræder en ny splittelse i Knud Rasmussen. Lad mig citere et brev, Knud Rasmussen oppe på handelsstationen engang skrev til en ven i København:

”Der har i denne Vinter,

hvor jeg selv har overtaget al Handel her på Stedet, ikke været Spor af Tid til litterært Arbejde, og det gaar i det hele mere og mere op for mig, at man enten må være Handelsmand helt – eller ogsaa Kunstner fuldt! Og foreløbig er jeg Handelsmand!”

Der er – heldigvis da – skrevet så meget grundigt og kompetent om Knud Rasmussen som forsker, eller rettere udforsker, og som inspirator i studiet af naturfolk.

Der burde også skrives med tilsvarende vægt om kunstneren Knud Rasmussen, om de kræfter i ham, der ikke udmøntede sig i samfundstjeneste og videnskabelig nytte, men var livsfortolkning, unyttig selvforståelse og poesi. Ikke for ingenting blev han i 1929 nomineret til Nobelprisen, vel at mærke ikke i nogen forskningsdisciplin, men i litteratur.

Knud Rasmussen foretog med andre ord også en rejse ind i og gennem dansk litteratur, fra han trykte sine første litterære forsøg i tidens ånd blandt andre digterspirer, og

Fra Lapland. Illustration af Harald Moltke (Det Kongelige Bibliotek).

til han lå på enhver konfirmands gavebord med sin lange slæderejse.

Det er interessant og karakteristisk, at da han søgte kollegial støtte hos og samarbejde med en anden forfatter, så er det en i den grad æstetisk anlagt kunstner som storbydigteren, den dekadente Tom Kristensen, han vælger – og ingen anden. En forfatter, der var hjemme på ækvator og ikke på polarcirklen – men til gengæld kendte til sjælsudvidelser og nærede fribytterdrømme, som Knud Rasmussen godt vidste hvad var for nogle.

Knud Rasmussen mødte sit publikum og det ham – heller ikke det

møde var uden konsekvenser. Frugten af det blev et ikon, et nationalt, heroisk og, til tider stivnet, ikon. Der skete en monumentaliserings, han ikke selv unddrog sig.

I eminent grad leverede han drømme til sine medmennesker og stof til deres fantasi. Han personificerede nogle elementer, der var centrale i den strømning, der bredt kaldes *vitalismen*, og som greb både litteraturen og billedkunsten fra og med forrige århundredskifte.

Denne Knud Rasmussen er der forsket mindre grundigt i end i hans polarforskning. Det bør der gøres noget ved.